

ТРИЗНЕВИК · REVUE HEBDOMADAIRE · **TRIDENT**
UKRAINIENNE

Число 23 (384) рік вид. ІХ. 11 червня 1933 р. Ціна 2 фр. Prix 2 fr.

Париж, неділя, 11 червня 1933 р.

Одною з характерних рис повоєнного життя безперечно являється нескінченна низка всяких нарад, конференцій та надзвичайний нахил до всякого роду пактів. Мають вони, ті пакти, здебільшого забезпечити той лад, що його встановлено, чи зафіксувати ті зміни, що вже в ньому силою фактів сталися, чи намітити ті шляхи, йдучи якими, сподіваються досягти вирішення важливих і дражливих питань. Всі ті модні страви сучасної дипломатичної кухні звичайно приправлено в смак великими дрібками конче потрібної соли — миролюбства. Адже головна, принаймні наявна мета всіх пактів — це зміцнення й усталення миру на землі.

Вже від якогось часу увагу політичного світу, — оскільки її не відривають внутрішні події в тій чи іншій країні, тяжка економічна криза, а часом і вибухи збройних конфліктів, які любісінько вкладаються в миролюбні формули, вироблені для них у Женеві, — зосереджено на «пакті чотирьох».

Всім відома історія цієї ініціативи, пертрактації коло цього пакту і ті зміни, які зайшли в його первісній редакції и самій суті його. Та в які форми той пакт не вил'ється, чи буде його підписано, чи справа з тим затягнеться — це питання ближчого часу.

Ми з свого боку маємо зазначити, що, на наше глибоке переконання, спроби зміцнити лад і спокій в Європі та відновити порушену рівновагу й справді усталити мир на світі тоді тільки поставлено буде на твердий ґрунт, коли взято буде під увагу весь комплекс питань, який ставить перед нами сучасність. І то не тільки не виключаючи Сходу Європи, а навпаки — збертаючи на нього як найпильнішу увагу.

Спокою й твердого миру не може бути, поки не досягнуть свого

вінця визвольні змагання України та інших, поневолених Москвою, народів і поки на місце совітської імперіялістичної потвори не стануть молоді, здатні до життя національні держави, в яких знайдуть своє здійснення ті ідеали, що за них проливали свою кров кращі сини України та сусідніх з нею земель Чорноморського побережжя.

Роковини смерти С. Петлюри в Парижі

В четвер, 25 травня с. р., в сьомі роковини смерті бл. п. С. Петлюри, наша паризька колонія своєю сім'єю віддала пошану пам'яті покійного вождя і національного героя.

Встановленим звичаєм о 8 год. вранці на могилі зібралися найближчі співробітники покійного. Пльоту надгробну з самого ранку було прикрашено розкішним хрестом з прекрасних білих квітів, що його покладено було від удови й дочки С. Петлюри. В ногах надгробку склала квіти Рада Української Бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі. Вдень перед самою понахидою на надгробок принесено було гвляку квітів од Пана Заступника Голови Директорії, Головного Отамана А. Лівницького, Уряду та Армії УНР. Так само було покладено вінки з живих квітів від Запорозжців та Лицарів Залізного Хреста. Було чимало покладено квітів тако-ж і від окремих осіб.

* * *
Того-ж дня в Українській Православній Церкві в Парижі після урочистої служби Божої, що її правив протоієрей І. Бріндзан, одслужено було за спокій душі великого небіжчика понахиду. Підчас вічної пам'яті в жалібному самоті схилилися наші прапори, що їх на службу внесено було до церкви. Зараз по тому на кладовищі Монпарнас на могилі відправлено було літію. Служба в церкві, понахида і літія на кладовищі зібрали багато парафіян, які прийшли віддати пошану світлій пам'яті небіжчика і помолитися за спокій його душі.

* * *
Після літії на кладовищі в редакції «Тризуба» відбулася коротка церемонія. Тут зібрано було наших вождів, членів Товариства б. Вождів Армії УНР у Франції. Привітавши зібраних старшин і козаків, п. В. Прокопович передав генералові О. Удовиченкові для оголошення наказ Головної Команди про встановлення «Хреста Симона Петлюри». По прочитанні наказу В. Прокопович передав присутнім ті слова, з якими в цей день звертається до наших військових Пан Головний Отаман. Слів національного гімня був відповіддю на це. Далі В. Прокопович проголосив славу Україні, Панові Головному Отаманові і Армії УНР. Слова пана Голови Уряду було вкрито гушними викликами «слава!» Ген. Удовиченко просив передати Панові Головному Отаманові й Урядові запевнення бойових товаришів, що вони завжди застаються вірними старим прапорам УНР.

* * *
Увечері в поменшанні Української Бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі (41, rue de la Tour d'Auvergne, Paris IX) відбулося урочисте засідання Ради Бібліотеки, присвячене вшануванню пам'яті патрона Бібліотеки. Відкривши жалібні збори, голова Ради В. Прокопович закликав присутніх ушанувати пам'ять С. Петлюри вставанням і хвилиною мовчання. Після того в своєму вступному слові він нагадав мету Бібліотеки, в головних рисах зазначив її завдання на найближчий час і зазначив, що Рада Бібліотеки ухвалила що-року того сумного дня, віддаючи пошану св. пам'яті С. Петлюри, подавати до загального відома громадянства звіт

з того, як жила й працювала Бібліотека за минулий рік і що зроблено для розвитку цього «нерукотворного пам'ятника». Нагадавши зібраним власні думки С. Петлюри про необхідність існування в Парижі української бібліотеки, В. Прокопович передав слово заступникові голови Ради Бібліотеки п. Косенкові для доклада про життя й діяльність Бібліотеки від самого її початку аж по цей день. Зміст цього доклада не подаємо: він друкується в «Тризубі».

В завороженому колі.

IV.

Не будемо за прикладом Дмовського розкладати пасіанс на майбутню Україну і ворожити чи буде вона «чиряком на тілі Європи», чи ні*). В розділі цьому, розділі останньому (і до певної міри синтетичному),

*) Слід може тут докладніше сп'янітися на розвитку думок Р. Дмовського про Україну, про що річ була в попередньому розділі.

Як відповідає Р. Дмовський на українське питання, що стоїть перед ним?

Так, як відповідала більшість чужинців, зокрема майже всі поляки, що силкувалися заглянути в українську дійсність:

Л е г е н д о ю !

Він (силою свого авторитету) змушує повірити польського читача, що «немає людської сили, здібної перенести тому, щоби, відірвана від Росії і перетворена в незалежну державу, Україна не стала збіговищем аферистів цілого світу, спекулянтів і інтриганів, злочинців і організаторів всякого рода проституції». Він висноє, що ті всі чинники «втворили бл світу краю», «особливу еліту, бо хіба жадний (!) з інших країв не міг би похвалитися такою багатою колекцією міжнародньої калгалії».

Незалежна Україна стала би, на його думку, «чиряком на тілі Європи», «міжнароднім публічним домом», державою, де замість здорового розвитку — був би лише «розвиток розкладу і пнализни».

Той хто инакше припускає, «не має ані на гріш фантазії».

Яксь специфічна давня ненависть язвою жере серце нестора польських легенів. Ця ненависть каже йому кричати з цілих сил своїх старечих легенів:

«Тримати руки від України здалека!»

Проголосити українство «проказою», кинути ача temu на майбутню державу українську — це є завдання польського політика в обличчю реального життя молодого нації, факту, якого вже не вдається заперечити.

Історична Польща збанкрутовала. Хай же не буде на польських її землях і Українці.

Це лейт-мотив статей Дмовського про українську справу. Але Дмовський політик. Йому не випадає обмежуватися одними «візіями». З горячковим поспіхом знаходить він ще цілий ряд причин, для яких і Польщі, і цілому світові треба протиставитися утворенню Української Держави.

По перше: Україна це вигадка німців (!), які через Україну через експлуатацію її багатства хотять заволодіти світом, зокрема зашахувати Польщу.

По друге: Україна належить до Росії, є складовою (органічною) частиною великої Російської держави. А Росія... викнує «wielką rolę dziejową» — боронить Європу перед Сходом, стримує своїми грудьми жовту навалу. Відірвання «багатої» України від Росії буде «вирванням її зубів». Росія залишиться «державою великою територіяльно, але нечувано слабкою економічно».

Отже, з хвилиною повстання незалежної Української Держави Росія

ствердимо лише той факт, що українська державність перестає бути мрією небагатьох патріотів. Ідея української державності виходить, яко актуальна проблема сьогоднішньої хвили, на широку дорогу реалізаційних можливостей. Цього не може заперечити і сам Дмовський, мимо усіх зусиль яскраво провести в «назаданіс» своїм землякам тенденцію негатації українства, яко чинника самовартісного.

Хотячи бути об'єктивними, ми мусимо признати, що в реалізації України, яко територіяльно-політичного питання на Сході Європи, зацікавлений цілий ряд європейських держав і що в цьому розумінні Україна може бути німецькою, або якою будь іншою «інтригою». (Так як в своїм часі, в 20 р., була «польською інтригою»). Але це не змінює стану річей і не понижує «об'єктивно» вартости українського питання. Бо передумовою всякої орієнтації на Україну є існування (там на Україні) настроїв і колективних аспірацій, на які можна і варто було б опертися. Тому орієнтації на Україну не могло бути, припустім, в XIX віці, а питання це в цілій повноті виринуло лише по революції, коли процес кристалізації нації української властиво закінчився і коли цілком ясно намітилися її (Україні) експанзивні можливости.

В світлі історії (консеквентність історичного процесу поступового удержавлювання України) і подій недалекого минулого, сьогоднішня хвиля видається нам хвилею, в якій українська державність, яко проблема, набірас цілком реальної гостроти, незалежно від усіх тих чинників, що хотіли б в своїх інтересах надати проблемі цій більшого розмаху. Дійсно, нація українська зробила сміливий крок в історичну (загострену міжнародними конфліктами) дійсність і яскраво зафіксувала за собою криваві позиції революції. Революція-я була не тільки шаблоновим вибухом поневоленого народу. За нею, за її хаотичними подіями, ховається (підкреслена давніми невиявленими ще традиціями) р е с у р е к ц і я нової культури, — готичної структурно і незвичайно гострої в своїй потенції, — культури націоналізму. Культура ця вже переводить ревізію м'ягкости, ліричности та безжурности, характерних симптомів степового безсилля, наслідків романтичного, але фрагментарично-безумовного і неусвідомленого етапу в історії українській. Культура ця далі, усталяючи зв'язок по-між окремими фрагментами української історії і опіраючися в кінечному результаті своїх «шукань» на традиціях Великого Київа *), творить дух нації, спрямовує її енергію в бік, що найкраще відповідав би історично-потрактованим завданням краю і його геополітичному положенню. В цьому розумінні найхарактернішою властивістю молодой української культури є її яскраво-волеве наставлення проти монгольсько-російського сходу, наставлення, яке в історичній перспективі боротьби Сходу з Заходом і безперечної участі в цій боротьбі українських земель, набірас якогось містичного значіння, вказуючи на в л а с т и в е місце України в подіях світової історії.

Багацько не тільки «невідроджених народів», але й народів з старою державною традицією, не мають такого свого місця в історії. З народів, що входять або входили колись до складу Російської імперії, лише Поль-

---

не зможе вже протиставитися Сходові, зокрема Китасві і жовта навала кинеться на нещасну Європу, щоб роздерти її на шматки.

Справді, в цьому місці, як ми це казали, старечий голос автора брешить якимись пророчими потками.

*) В київському (княжому) періоді української історії хотілося б нам бачити етап, коли світова, цивілізаційна місія України була наймаркантише підкреслена. Дійсно, Київ стримував своїми залізними грудьми «потоп» номадів, що йшли через «Браму народів», через Прикаспійські степи з далекої Азії. Українська нація в своїому іняжому «домонтарстві» та «хліборобстві» перетворювала хижі, руїницькі властивости степових кочовників і корегувала стенову історію в дусі винятково «власницькому» та стильово культурному.

ща та Україна мають яскраві і історично підкреслені функції перед лицем проблем, які ворушать світот. Ані Кавказ, ані Литва, Латвія, Естонія, ані тим більше Білорусь таких функцій не мають. Тому визволення цих націй є тільки результатом випадкових пошунень на шахівниці міжнародної політики. Нації ті дійсно офіровані чужим державним імперіалізмом. І коли з невизрадної повосинної політичної темряви виринули обличча штучно удержавлених маленських народів, то сталося це, дійсно, лише в наслідок «інтриг» заінтересованих держав, опертих на планах і комбінаціях стисло «сьогоднішньої хвилі».

Україна для своєї реалізації таких «інтриг» не потребує. Україна повстає цілком самоцільно, в результаті виконання відвічної своєї місії, в результаті виняткового свого положення і виняткового, синтетичного напруження своєї культури. Натомісць всі «інтриги» на Сході Європи потребують для своєї реалізації України!

Дмовський, підкреслюючи той факт, що Україна є найбільшчим місцем совітської держави, місцем, де державі тій можна завдати смертельний удар, не помиляється. Не помиляється він і тоді, коли говорить про ролі України в боротьбі Сходу з Заходом. Україна, на його думку, зашлює Росію, дає їй можливість активно протиставитися східній небезпеці. Не будь України, і Росія залишиться настільки слабкою, що «Схід» свобідно змете її з лица землі і ніким вже не стриманий попростус на Європу!..

Тому — говорить Дмовський — Україна не може бути незалежною державою! Але нам видається, що власне тому Україна і мусить бути незалежною державою. Бо Україна — це не тільки «житниця» Росії, це нарід, що виростає на своєрідному ґрунті яскравого антисхідного настанлення, це нова культура, що, будучи в суті річи оцидентальною, має всі властивості для активної цивілізаційно-європейської експансії на схід.

Свою ролі авангарда Європи народ український зафіксував в подіях світу і історично, і культурно. (Ролі цієї, властиво, не треба було б і вииснювати). Історично це була культурізація степу (власне українцями, а не поляками і москалями), фортечна, цивілізаційна структуріість княжої Руси в обличчу навали степових розбишак, це вреніт було Запорожжа — правдива стежа християнського Оциденту, лицарський «орден», що дійсно був яскравим одгуком серельнівоча та (є в р о п е ї с ь к и х !) хрестових походів.

Польща, і Росія, зайнявши українські землі, схотіли перейняти на себе історичні функції українського народу, творячи, кожна по своєму, легенду «заборолу Європи». Але історична Польща не витримала орієнтального напруження і замкнулася в межах Заходу в найвишому розумінні цього слова. (Звідси і теперішня короткозорість де-яких польських політиків, їх своєрідна «замкова» зосередженість, а в зв'язку з тим «непроблематичність» і занепадання на дуже оригінальну хворобу «степовідрази»).

А Росія... враз показала своє цілком неєвропейське обличча. Петровський етап в російській історії скінчився безповоротно. Евразійство, в суті річи є явищем цілком азійським, навіть суґгестивно азійським. І ось, власно, євразійство — бажання знайти компроміс між Сходом і Заходом і в результаті глуха ворожість до «тілої Європи» — є найхарактернішим для сучасної Росії (і по цю і по тусторошньої).

Одна Україна нестримано продовжувала далі свою дійсно реалізу, історичну місію. Молода Україна авангардом Європи охоплює Чорноморське побережжа, культивує Крим, вростає в Кавказ і Прикаспійські степи і вреніт закреслює дивовижні кола над Тихо-Океанською проблемою! (Яка незвичайна, вітрільно географічна перспективність!!)

К у л ь т у р н о молода Україна співзвучно аккомодується з своїми історично-географічними завданнями. В мигнутому весна біє нага високоцивілізаційну місію в Москві, в значній мірі створила ро-

сійську культуру і навіть російську державність *), тенср черговою метою її потенції не... з цією культурою і цією державністю борються. Бо Росія не є і не може бути тим, чим (так несподівано) хоче бачити її Дюмовський. Росія Достоевського і Лесют'єва, «слов'янофіль» і «євразійців», і врешті Росія останнього «раскольників» Леніна — питання темне і для майбутньої долі Європи трагічно неясне. В цілому світі іде оцінка явищ, зв'язаних з існуванням і політикою Росії, але не тільки в тому дусі, в якому оцінює їх в своєму безкритичному наставленні старий «руссій патріот» Дюмовський...

І коли вже говорити про «східно небезпечку», то, власно, Росія, край, який рівнинно вростає в Азію, край азійський в першу чергу (культурно — трансмісія сконденсованого азійства, азійська облуда і «цнота» на фоні фактів, витриманих в стилі Джин-Гиз-Хана...) і є чільною потугою цієї небезпеки. За нею, за Росією стоїть правдива Азія, але передумовою до «прийняття» Азії Європою є заламання в Європі антиросійського фронту і в результаті вклинення Росії «росперезаним культурницьким» енглявом в дотепер усетаки готично-овреслену європейську дійсність.

В світі цих уваг цілком особливою видається роля України, яко правдивого заборона Європи перед пан-азійською навалом!..

* * *

Польща, «rag excellence» західно-європейський край, край навіть перечулено європейський (західній!) — все таки має свої «схід» і свою східно границю, і свої «східні питання», які не так то вже її легко розв'язати. Питання ці зростають не «одним», а сотками «чиряків» на блідому, виснаженому «кризисами» і «кон'юнктурами» державному тілі Польщі

І питання ці вимагають свого розв'язання!

Це не буде ані голословним, ані суперечним з дійсністю, коли ми скажемо, що передумовою до розв'язання і ліквідації багатьох «східних питань» в Польщі буде передовсім стисле (зі сторони Польщі) окреслення свого відношення до української проблеми, урегулювання в формі реальних посушень політично-культурного польсько-українського конфлікту.

В окресленні цього свого відношення Польща пополнила і поповнює цілий ряд помилок. Одною з найголовніших було недооцінювання значіння України для польської зовнішньої політики і незрозуміння того, що Україна входить в польську історію яко реальна сила, що завжди рішала бути Польщі, чи не бути!

В геніяльній формулі Шевченка — «Польща впала і нас роздушила» — міститься і правда відворотня. Дійсно, доля двох народів — польського і українського — якомсь фатально сплітається в історії.. Степ з'їв польську державність. В шляхетських блокгавах, в фольварковій тиші зник, розпорошився великий дух імперіялізму, який гнав колишню еліту Річи Посполитої до нових здобутків... Гусарська, історична Польща в безладі відступила від своїх позицій. Те, що залишилося на Україні, впало офірою асиміляції на користь могутньої української стихії. На миготливому, бароковому фоні історії росла і вбиралася в пір'я козацька нація, яка все дужче явищами емоціонально-політичної категорії доводила про виняткову концентричність свого існування.

Так, не тільки Польща, падаючи душила Україну, але й Україна рішала про долю Польщі. Хмельниччина не є лише явищем спорадичним на фоні рівнинного українського спокою. За Хмельниччиною ховалися необмежені спроможності української нації — захитати підга-

---

*) Між иншим, це признає навіть такий ворог українства, як російнин проф. Біцилли. «Русская культура — говорит він в одному своєму, правда, досить «гумористичному» творі, — и русская государственность в значительной степени дбло украинцев». П. М. Бицилли. «Проблема русско-украинских отношений в світѣ истории».

динами польської державности, розвалити Польщу! Адже-ж від Хмельниччини починається зацепад Польщі і інгеренційна ролія Росії в польській внутрішній політиці. Власне в Хмельниччині схвиляли свої горді прапори величчі Замоїські і Жулкевські.

В середині минулого століття писав «поляк з Пинську» Петро Семеновко:

«Український наряд усе рінав в слов'янщині. До кого він прихилиться, тому zapewнить він владу. Ми ворожимо гарше майбутнє тому слов'янському народові, ми пророкуємо йому велике післанництво. Він, зосередивши в собі все, що має Європа живого, опертий на своїй могутній стихії, буде сильним чинником у русі суспільства, в його поступі до що-раз більш великанських форм, до що-раз вищих призначень».

Ці слова польського патріота (хоч і «рутенця» по походженню) треба пригадати і сучасній польській політичній еліті.

Треба пригадати для того, щоб перестерігти її раз на завжди від по-верховного і несерйозного трактовання української справи.

Покоління, що росте на літературі Сенкевича, Щуцької, Козицької *) і інших не менш характеристичних, імена яких не вийшли в цей короткий нарис, що врешті понадас в силля єдлеччини, де всевладно панує давній україножер, авторитетмен і екскавдраліст Дмовський, — не може реально подивитися на проблему майбутніх польсько-українських взаємовідносин. Покоління це в тенетах сфальшованої історії і не менш сфальшованої дійсности. Набувдочене страпатим пір'ям політичного анальфабетизму, покоління це невігласами йде в історію і шквирить глузливі зуби на питання, що правильно відповісти на них с високим обов'язком кожного патріота.

Закі ще не пізно Польща мусить перевести ревізію свого «історичного консерватизму» в освітленні українського питання і стати на шлях політики, подиктованої історією і реально відчутими завданнями майбутнього.

Закі ще не пізно!

Бо грядуть часи тривожні. «Вітер із Сходу» дме упертим степовим шумом... І коли вдарить буря, чиїми-ж руками принесе Польща оливоану вітку миру в степ, що палає вогнем для Європи і для неї, і для цілої цивілізації, в степ, що так яскраво вривався і вривається в її історію?

Невже-ж нічимі?!
◆

Андрій Крижанівський.

Капітан Г. Жерардо граф де-Сермуаз

Капітан Гастон Жерардо граф де-Сермуаз — один з наймолодших у Франції офіцерів Почесного Легіону, лицарь Воєнного Хреста, блискучий старшина, невтомний подорожник, талановитий письменник і поет та вірний приятель України. Секретарь Т-ва Gens-de-Letres, заступник голови Товариства Військових Кур'єрів, член численних організацій, як письменники-бувші комбатанти, старшини резерви, т-во «Сфінкс» і т.и. та член ради і один з фундаторів французького Товариства Українознавства.

В роковини його смерті, українці мусять згадати цього широкого приятеля їх батьківщини, який при кожній нагоді старався спричинитися до поширення ідеї франко-українського зближення і завше з запалом ставав на захист України та її домагань. Тяжка і дошкуль-

*) Твір Дунін-Козицької прикрашено таким зворушуючим написом: «Polecone do bibliotek szkolnych Rozporządzeniem M. W. R. i O. S.».

на хвороба, захоплена підчас війни, хоч часто й ставала на перешкоді, але не потрапила затамувати буйної течії цього повного змісту життя, аж доки не злмила його нагло й остаточно. Молоді очі поета замкнулись, на жаль, задовго перед тим, як перша зморщка торкнулась його гарного чола. Він умер в молсдих роках на сухоти, і те, що він збирався і міг дати, залишилось недовершеним.

Велика війна застала його в Мароко 20-літнім підпоручником. Через два місяці він вже капітан і за низку блискучих чинів дістає одну нагороду за другою. Був кілька разів ранений і отруєний газами у Фландрії. Потім починається нова фаза його військової кар'єри: відповідальні й небезпечні місії в Месопотамії, Афганістані, Індії, Персії, в Сибіру (за які сдержує особисту подяку Фоша) і, нарешті, в Гумунії, де вперше він почув про Україну. Це було в березні 1918 року, в часи підписання берестейського миру, коли генерал Табуї, високий комісар Французької республіки, ще перебував у Києві.

Після 11 листопаду 1918 р., коли скінчилася війна, капітан де-Сермуаз не кидає, але міняє зброю — шаблю на перо.

Вже перебування в завітчаній трясцями Персії натхнуло його на першу повість — «Мертва Бегиджа» (нагороджену Академією), яка надзвичайно відтворює атмосферу і чар цього краю. Потім, одна за другою, появились книжки: Чорна Лілея, Кінний гін, Серце і, нарешті, Блукаюче Вітрило — книжка, що остаточно висунула ім'я молодого автора на перший план. В ній остаточно скристалізувались всі характерні риси його таланту — чутливість, кришталева прозорість і промінистість. Трохи згйдливий стоїцизм в'яже його з Він'ї, меланхолійна ніжність з Верленом, а болючий неспокій з Бодлером. Але особисті риси його творчости роблять з нього поета цілком оригінального. Вся його творчість пересякнута певним елементом лицарскости, що цілком відповідає головним етапам його короткого, але різнобарвного життя:

«Я шукав лише правого бою
І хоч моя кров лилася рікою,
Не належить мене жаліти :
За красу підіймав я мою зброю,
Щоб її осягнувши, себе пережити.

Нема що дивуватись, що доля України запалила його і що він захотів взяти участь ще і в цьому «правому бої».

Тут треба згадати про його тісну приязнь з Фернандом Мазадом, його вчителем і духовним батьком, приязнь, що створила відповідну атмосферу, яка сприяла швидкому розвитку його таланту. Завдяки їй зросло і його зацікавлення Україною. Разом з цим старим і випробуванням приятелем України, Г. де-Сермуаз став фундатором Французького Товариства Українознавства. У великій мірі спричинився він до широкого розвитку діяльності цієї установи і користувався великою симпатією і визнанням своїх старших колег.

Г. Ж. гр. де-Сермуаз
(† 12. VIII. 1932)

Автор однієї статті про Г. де-Сермуаза, надрукованої ще за його життя, кінчає її словами: «... а тепер мріє він про Україну. Після того, як Франція склала свою зброю. Чи-ж може лицарь обійтися без якоїсь «прекрасної дами» щоб їй служити?»

Отже, в роковини смерті молодого лицаря, згадймо його теплим словом глибокого жалю й щирої вдячності.

О. Л. Т.-К.

Про одну полемику

— Чи було повстання проти п. П. Скоропадського стихійним і всенароднім? Яке значіння мають голоси в світі відоміших москалів у справах України. Чи можуть московські комуністи застрашувати поневолених ними

українців поворотом на Україну п. Скоропадського? Питання нашої мови в Галичині. Щоб покласти край баламутству та хаосові в справі зазіхань п. Скоропадського на владу.

Не можна обійти мовчанкою полеміки, що повстала між двома львівськими газетами «Діло» та «Нова зоря» на тлі міжнародних і літературних виступів прихильників п. П. Скоропадського, тим більше, що наші зауваження до цієї полеміки будуть разом з тим почасті і відповіддю на статтю «Гра на команду», вміщену в ч. 6 (18) газети «Хліборобський Шлях», те-ж у Львові, та спрямовану проти статті в нашому журналі під назвою «Гра з вогнем».

Газета «Діло» 6 березня с. р. вмістила статтю під назвою «Де-що про працю над підношенням «приниженого маєстату». В цій статті, написаній, мабуть, під впливом в'їдливості газети «Хліборобський Шлях», яка нападає на всі майже друковані українські органи, були подані міркування, на нашу думку, цілком безприхильні щодо великої шкідливості для національно-державницьких змагань українського народу «дипломатично-політичних» кроків п. Скоропадського в Лондоні, Берліні та Будапешті.

Через 10 днів, тоб-то 16 березня, на зазначену вище статтю «Де що про працю над підношенням «приниженого маєстату» озвалася «Нова Зоря», вмістивши полемичний допис аж в 670 рядків, або на 2 сторінки газети!

Ми запаслися терпелливістю і прочитали цей полемичний допис до кінця. Не будемо тут зупинятися над особистими нападами «Нової Зорі» на автора статті «Де що про працю над підношенням «приниженого маєстату», як на моментах не цікавих і не істотних в полеміці взагалі.

Натомість звернемо увагу наших читачів на деякі місця з полеміки, оскільки вони вносять нове освітлення подій нашого недавнього минулого, або характеризують прибічників п. П. Скоропадського.

Не багатьох українців, мабуть, знає, що п. д-р О. Назарук писав сподади та й це про повстання українського народу проти п. П. Скоропадського. Ото-ж про це довідуємося з полеміки. Але мало того. Доктор Назарук підрахував, що на Київ під час повстання проти п. Скоропадського наступала приблизно 100.000 армія українських селян. Згадуючи це місце із споминів п. Назарука, автор полемичного допису запитує: «І як-це при такій цифрі можна говорити про «стихийність» повстання українських селян?» Але ми на підставі цієї цифри твердимо, що повстання проти п. П. Скоропадського дійсно було не тільки стихійним, але й всенароднім, бо просимо собі запам'ятати, що 100.000 селянська армія наступала тільки на столицю України — Київ, але повстання не обмежувалося самим Києвом. Ні! Бралися з бою губернійські та повітові міста, обсажені німецькими та московськими залогами.

Чи мають значіння для українців голоси про українські справи таких москалів як Денікін, Мілюков, Керенський, Мілер і т. п.? Безперечно, що не мають ніякого значіння. Тільки-ж автор полемичного допису в «Новій Зорі» п. А. Ч. про одио забув. «Нова Зоря» може далі Коломиї й не йде, а «Постьднія Новости», «Возрожденіє», «Дні» і т. д., де співпрацюють названі вище панове, то напевно читають і інші чужинці, крім москалів. І от нам здається, що справді, до рук пп. Мілюкових і йому подібних не вільно нікому, хто вважає себе за українця, давати аргументи, що підривають значіння нашого визвольного руху в очах незорієнтованих чужинців, як то було зроблено лихо-інформаціями в «The Investigator».

Чи справді поворот на Україну ген. П. Скоропадського, в ролі, яку він виконував у часи сумної пам'яті року 1918, був би нещастям для українського народу? Трудно було б нам це доказувати «Новій Зорі» та «Хліборобському Шляхові», але найліпше буде, коли ми в цій справі послухаємо голосу чужинця — німця Карла Мілера, що оце недавно

повернув з ССРСР, пробувши там три роки. В кінці своєї розмови вже по цей бік ризького кордону п. К. Мілєра з п. Кабе, п. Мілєр сказав: «З розказів я добре знайомий з російською революцією і просто скажу: контр-революція буде в сто разів страшнішою. Тому я вирішив виїхати».*) Отже, до того від себе можемо тільки додати, що коли московська контр-революція є страшною для москалів, то для українців вона була б ще страшнішою. Та про це я говорити багатько не приходиться, а треба лише пригадати, що виробив московський генерал Скоропадський на Україні в році 1918.

Питання чистоти мови в політичній полеміці є недоречними. Ними треба займатись фахівцям. Прикро, правда, коли українці не знають добре своєї мови. Ми це розуміємо і оправдуємо існування журналу «Рідна мова» під редакцією п. І. Огієнка, який радить вивчити свою мову не тільки робітникам пера (можливо, що п. А. Ч. вже й є передплатником того журналу), але й професорам, учителям, духовенству, адвокатам, лікарям, політичним діячам, інженерам, працівникам кооперації, українським інтелектуальним жінкам і т. п. Розуміється, що порада відноситься до українців по цей бік Збруча перебуваючих, бо п. редактор не має просто фізичної можливості розповсюджувати свій журнал на Україні, окупованій московськими більшовицями.

Цілком погоджуємось з п. «новозорянином» А. Ч., що ягись люде «хаотизують публічну думку» в справі зовсім безпідставних стремлень П. Скоропадського до булави, але хто ті люде? Нам здається, що якраз їх треба шукати серед співробітників «Нової Зорі». І от справді, щоб покласти край баламутству серед нашої еміграції та українців під чужими державами перебуваючих в справі заходів п. Павла Скоропадського до кандидатування на гетьмана, ми, не будучи зовсім прихильниками монархічних ідей бл. п. В. Липинського, не менше пересягнутого «католицьким світоглядом» від п. А. Ч., бо римо-католика, наводимо нижче кінцеву частину його комунікату з 20. IX. року 1930.

... «Наприкінці нехай мені вільно буде подякувати п. Павлові Скоропадському і тим, кому він тепер дає себе вести, за те, що їм не стало терпцю дїждати моєї смерті і що вони виявили своє дійсне «українське монархічне» обличчя ще за мого життя. Це дає мені змогу:

1) Запротестувати самим рішучим способом проти заяви цих папів, що вони «мої учні» і ствердити, що вони мою науку намагались тільки використати для зовсім чужих цій науці і її ворожих цілей;

2) Урочисто, як теперішньому так і будучим поколінням української землі заявити, що ні я, ні мої однодумці з таким «українським монархізмом», який робиться тепер п. Павлом Скоропадським і його прибічниками в Ванзее, ні в ділах, ні в помислах наших не мали, не маємо і не будемо мати нічого спільного. Колиб такий «монархізм» під проводом Павла Скоропадського, чи іншого подібного «гетьмана» мав коли небудь на Україні повитись; коли «гетьманцями монархістами» стануть звати себе люде, в яких довголітня політична розпушта і мандрівки по різних політичних партіях виснажили всю віру, всю ідейність, дисциплінованість, товариськість, і оставили в душі лише згаринца, повні злоби, заздности, перфідії і звичок до політичного куртіїства: коли такі люде, через своє викорінення і озлоблення, підуть служити якомусь гетьману-отаману та стацуть вимагати від громадянства для себе особливої пошани, формально за те, що вони «опора трону», а фактично за те, що вони по рабськи стукають каблуками перед

---

*) «Возрожденіе» No 2848.

«ясновельможним», то заявляю, що такий монархизм буде найгіршою формою правління, яку тільки Україна може мати і що прокляття за такий монархизм нехай не спадає на мою голову, бо я перед ним остерігав і проти нього борюся»... (підкреслення В. Липинського). *)

Дозволили ми собі затримати увагу наших читачів такою довгою цитатою лише тому, що погляд бл. п. В. Липинського на особу П. Скоропадського, як на кандидата на українського монарха, буде для всіх українців переконуючим, а для тих панів, що вважають себе за новочасних гетьманців не й на вісі 100 відс. авторитетним.

Арнаутенко.

3 міжнароднього життя.

— Третя германська імперія з середини її назовні.

Відомо всім, хто хоч трохи заглядає до газет, з якою безоглядною просто-лінійністю новий германський канцлер Адольф Гітлер переводить оздоровлення політичного життя німецького народу, явна річ, в тому сенсі, в якому що справу розуміє гаєнкрейцера програма. За недовгий час свого урядування допрацювався він значних результатів, і зараз уже можна навіть підбити досить імпозантні підсумки.

Поминемо справу жидівську. По-перше, обсяг її выяснився одразу, а тепер лише йде її продовження. А по-друге, гітлерівці вважають її справою не політичного, а строго расового порядку, тоб-то ділянки, яка, мовляв, з політикою немає нічого спільного.

Коли-ж од цієї, нехай расової, ділянки перейти до площини чисто політичної, то так звана третя імперія на сьогодні має такі контури. З року 1918 до приходу Адольфа Гітлера до влади, Германія була парламентарною федеративною демократичною республікою. Такою назверх, не знати як надовго, залилася вона, ніби, і зараз, але від того всього залишені самі зовнішні фасади. Існує федеральний парламент—рейхстаг, але він сам себе, так мовити, анулював, бо дав Гітлерові на весь час своєї легіслатури безконтрольні диктаторські уповноваження, в тому числі і право скликати парламент лише тоді, коли це йому здаватиметься потрібним. Існують так само, ніби, й місцеві парламенти, ландтаги сфедерованих держав, але вони не обрані, а складені по федеральному ключу, і чи будуть коли скликані впрост невідомо, хіба що лише для чисто місцевих, земських справ, як то сталося з ландтагом пруським. Далі, раніше ці ландтаги самі вибирали свої місцеві уряди, од федеративної влади незалежні. Тепер до кожної з федеративних держав із Берліну висланий спеціальний штатгальтер, отак, як колись у нас була на Україні «Малоросійська Колегія», який і урядує там, як того в центрі хочуть.

Од парламентаризму і федералізму в Германії зараз не залишилося фактично нічого і воця стала тим, чим хотів її колись зробити і Бісмарк, а саме крайною абсолютного централізму. Так само нічого не залишилося і від демократизму. Так звані основні політичні свободи пішли в непамять. Які будь сходина і збори, крім урядових, тоб-то націоналістичних та гаєнкрейцерівських, заборонені; органи друку або закриті, або перейшли до урядового напрямку. Вільна думка заникла — навіть в університетах вільному слову нема де виявитися. Єдина з тих свобод, що за-

*) Збірник Хліборобської України, рік 1931, том I.

лишена, не свобода совісті релігійної, бо німцям не заборонено належати до християнських релігій, хоч свого часу і про це була мова, бо говорили-ж були гакенрейцери цілком поважно про поворот до національних німецьких богів поганської старовини.

Таке буйне ще недавно політичне життя Германії цілком перероджено. З численних партій політичних на час, коли писані ці рядки, поки-що, крім двох урядових (гітлерівці та органічно з ними зв'язані націоналісти), залишилося лише дві — соціал-демократи та католицький центр. Тай і ті! Соціал-демократи здеморалізовані до тої міри, що своїми головами вибирають Гітлера почесним громадянином, як то сталося, скажемо, в Потсдамі: або самі себе ліквідують, масово, разом з депутатами, переходячи до гітлерівського табору, як то сталося у Віртембергу чи в Східній Пруссії. Властиво кажучи, соціал-демократія, як чинна партія, в Германії уже перестала фактично існувати, і повна офіційна її ліквідація — це питання мабуть таки недовгого часу. Та сама доля, як здасться, чекає і на католицький центр, могутні організовану партію, перед якою уступився був колись сам великий Бісмарк. Принаймні баварський штатгальтер уже виголосив, що в підвладній йому країні не мусять бути жадних партій, явна річ, крім гітлерівської, бо, мовляв, народ того не хоче. А Баварія, країна наскрізь католицька, звязди була головною базою центра, без якої існування цієї партії впрост не можливе.

Таким чином, раніше таке барвисте германське політичне життя стало одиобарвним, гнідої барви гакового хреста. Уся Германія, так чи інакше, стала гітлерівською. Значна частина європейської опінії, особливо соціалістична та так звана ліва, пояснює це явище майже виключно терором. Нема що говорити, терору, цього недостойного державного засобу, нова третя імперія виживас досить і він дає свої наслідки, деморалізуючи людей. Але лише ним, лише терором пояснювати все те, що переходить зараз в Германії, було б що найменше не об'єктивним та одиобічним. Крім терору, сили негативної і безплідної, гітлерівський рух таїть у собі і творчу силу масового патосу, живу волю захоплення широких народніх верств.

По-перше, не треба забувати, що Адольф Гітлер із своїми гакенрейцерами прийшов до влади не змогою, не вдатим повстанням, взагалі не насильством, а цілком в законний спосіб, навіть у демократичний. Бо-ж він з своїми союзниками переміг і дістав всенародно більшість голосів методом довгих вільних парламентських виборів. Так само й свою диктаторську повновасть дістав він од всенароднього парламенту, обраного вільними голосами. Більше за те, навіть і термін його диктаторства зазначений лише чотирма роками, себ-то на час парламентської суверенної сили. Декорум лояльності можна сказати, бездоганний. Хазяїном Германії став він з волі народньої, і те, що він робить зараз, його методи урядування ухвалено більшістю народу наперед і не викликає ні в кого в Германії заперечень.

Гакенрейцерська ідеологія стала на сьогодні руководною для цілої Германії. Як це було вказано свого часу на цьому місці, недоречна та ідеологія й не витримує жадної не то що наукової, але й наукообразної критики: у площині внутрішньої політики несе вона з собою регрес і деморалізацію, а в ділянці міжнародній посилює спротив проти Германії та ізоляцію її. Чим же вона захопила народні маси? А тим, що вся вона пересягнута одною незакритою думкою, одною тугою й змаганням, прямуюванням до відродження нації, до повернення колишньої її могутності й слави великодержавної.

Раніше ця ідея переводилась у Германії з гори, йдучи од монархів, тепер вона перебрана низами, і втіленням її народ собі вибрав Адольфа Гітлера. А коли великий народ захопився такою ідеєю, то не надовго. Може сам Гітлер — ні, бо людське життя і слава речі крихкі і не сталі, але гітлеризм — це явище тривале, з шлуги якого перед очами історії перевернулися лише перші сторінки. Сторінки ці не дуже то привабливі,

але було б необережним вже зараз на їх основі робити остаточні присуди про зміст цілої книжки, не дочитавши її до кінця.

Поки-що безперечним являється лише одне. Методи й шляхи, обрані гагенкрейцерами й ухвалені німецьким народом, свідчать про досить невисокий, порівнюючи з заходом Європи, рівень політичної культури в Германії, і цей на сьогодні являє собою дуже виразний факт дуже їй шкодить, особливо в ділянці міжнародній. Але ця сторіна становища третьої імперії дуже складна і з нею до другого разу.

* * *

Ті самі методи простолінійності й безоглядності, що дали такі швидкі й важливі для гагенкрейцерів досягнення у внутрішній політиці, канцлер нової третьої імперії мав був намір, як здається, прикласти й до політики зовнішньої. Гітлерівські ідеали в цій площині відомі з його книги «Mein Kampf» («Моя боротьба»). Вони можуть бути характеризовані двома словами, а саме — Соборна Германія. Розуміти оту соборність треба більше-менше в такий спосіб. Всі німці, де-б вони не жили (взагалі — справа йде лише про Європу), — суть природні германські громадяне, а країна, в якій вони перебувають, незалежно від того, чи в більшості, чи в меншості, — має належати так або інакше до третьої імперії.

Ідея для Германії не нова; досить згадати для того хоч-би, з одного боку, славнозвісні німецькі вірші, де говориться про те, що батьківщиною для німця являється кожна країна, в якій чути німецьку мову; а з другого — навести передзвонну германську систему подвійного підданства, згідно з якою німець, хоч би він і був громадянином чужої держави, все-ж зостався громадянином Германії, підлягаючи їй військовій повинності та взагалі державному послуху. Як до тої системи ставилися інші держави, це видно хоч би з таких прикладів. В колишній Росії певна частина німців, російських громадян, за великої війни, встигли виїхати до Германії і вступити там до війська; за те другу частину було вислано до далеких північних країн. У Сполучених Штатах того не сталося, хоч німці на аналогічне сподівалися. Про це свідчить розмова Вільгельма II з американським послом напередодні вступу Америки до війни, переказана цим останнім.

Практичну реалізацію своїх соборних ідеалів гітлерівці хотять не начеб-то перевести в той спосіб, щоб за прилучення до Германії всіх бажаних їй земель маніфестувало саме місцеве населення. Видно це з того, що майже одночасно в Ельзасі, в Лотарингії, в Саарській провінції, в Епені, в Малмеді й в данському Шлезвігу з'явилися більші чи менші групи германських гагенкрейцерів і під різними претекстами робили там походи, з новими германськими прапорами, з гаковими хрестами й так інше. Спроби ці, однак, скрізь скінчилися повним неуспіхом, аж до того, що чужоземна поліція мусіла впрост боронити отих соборників од місцевого, мовою таки німецького, населення, яке дуже вороже поставилося, — явна річ, — не проти соборності, а проти небажаних носіїв її.

Інакше, але ще гірше перейшла справа в Австрії, в якій майже на сто процентів німецькій, більшість партій якої офіційно стояли досі на необхідності прилучити свою державу до братньої Германії, чого не могли бути зреалізувати лише з причин міжнароднього характеру. План щодо Австрії у гітлерівців був не начеб-то такий. Шляхом вибору до парламенту, якоюсь коаліційною комбінацією чи навіть просто силою поставити у державній владі місцевих гагенкрейцерів, які назовень були б незалежні, а в дійсності підлягали б наказам і директивам із Берліну, — так як комуністи цілого світу підлягають Москві. Таким чином, на око жадного прилучення Австрії до Германії не сталося б, але фактично воно було б переведено до кінця. Одно слово, так само як до року 1923 совітська «незалежна» Україна й Москва. Для переведення цього плану до Відня було вислано відповідних агентів на чолі з одним з чільних лі-

дерів гагенкрейцерства баварським міністром Франком. Вийшло зле. По-перше, австрійські партії, що стояли були за прилучення, від нього рішуче тепер відмовилися, а австрійська влада, підтримана французько-італійською дипломатією, усіх германських агентів разом з Франком впрост з Австрії вигнала. План перепав, і наслідки його виявилися лише у так званій візній війні (одна тисяча золотих марок за візу з боку Германії і аналогічні міри з боку Австрії) та в розхолодженні дипломатичних і сусідських взаємовідносин між великою і малою частиною того-ж таки самого німецького народу.

Ще гірше вийшло з гітлерівською спробою що-до польського коридору. Там німців не так багато, а тому гагенкрейцери не могли сподіватися на маніфестації місцевого населення. Замість того маніфестували вони самі, — не в коридорі, явна річ, а на самих його кордонах, — одбуваючи марші, маневри, мітинги то-що, так, щоб усе, що вони роблять і говорять, було видно й чути на польському боці. Поляки де-який час оте терпіли, але з часом терпещ увірвався і польська влада наказала своєму послові у Берліні зробити відповідну заяву. Яка була та заява не зпати, але сам Гітлер мусів проголосити, що буде надалі шанувати всі ті права що-до кордонів, які Польща набула відповідно ми мировими договорами. Ця невдача потягла за собою й другу в тому-ж таки коридорі, а саме в Данцігу. По наказу з Берліну місцеві гагенкрейцери розпочали були пристосовувати до своїх ворогів — марксистів і тут такі самі методи, як в Германії. Комісари — польський та від Ліги Націй — припинили оту їх роботу. Боротьба перекинулася до виборної площини. В ній гагенкрейцери отримали повну перемогу, бо дістали самі, без союзників, абсолютну більшість в місцевому ландтазі. Але використати цю перемогу в своїх цілях не можуть, бо мусіли, наслідуючи свого вождя, так само зробити заяву про свою повну лояльність що-до польських прав і польської зверхности.

Невдачі ці не випадкові і, так мовити, не самостійні. Вони лише частина з того комплексу міжнародних неуспіхів вождя третьої германської імперії, в наслідок яких Німеччина міжнародне стала ізольованою. Про ті неуспіхи свого часу говорилося на цьому місці. Найбільші з них втрата англо-саксонських симпатій та занепад ідеї Європейської Директорії. Ця остання, однак, — що правда, під іншою формою і й на інших умовах, — істачеб-то відродилася. Але на час, коли писано ці рядки, цілу справу ще не вияснено до кінця.

Observer.

КУРСИ УКРАЇНОЗНАВСТВА

при Українській Господарській Академії в Подєбрадах — ЧСР.

Мета курсів: дати позаочною методою навчання систематичне знання, необхідне кожному свідомому українцеві.

На курсах викладатимуться: історія України, українська мова, історія української літератури, українська культура, фізична географія України, економічна географія України, історія українського громадського руху XX ст., націоналія.

Для викладів на курсах запрошено видатних фахівців, професорів високих шкіл.

Курси триватимуть 3 семестри.

Після скінчення курсанти дістануть належні дипломи.

За інформаціями звертатись: Ukrajinska Hospodarska Akademie, Poděbrady, Tchécoslovaquie.

Хроніка.

З трагедії на Дністрі.

Не зважаючи на те, що зараз вода в Дністрі прибула і переправа через нього утруднена, біженці з України продовжують прориватися на румунський бік. Продовжуються й біженецькі трагедії на Дністрі.

Остання з них відбулася вночі 18-го травня.

Три родини, що склалися з 3-х чоловіків, 3-х жінок і 6-ти дітей, не маючи змоги вивести далі голоду й тих страхіть, які зв'язані з життям під большевиками, вирішили втікти з України за Дністро. З цією метою вони потайки збудували човен і вночі 18-го травня вирушили ним через Дністро до румунського берега.

Чекисти, довідавшись, очевидно, про наміри втікачів, вислали на берег зміцнену варту і зробили засідку. Коли човен був майже на середині, на біженців поспався дощ куль.

Смертельно перелякані, біженці продовжували прямувати до румунського берега. Большевики це припинили стріляючи навіть тоді, коли човен почав причалювати до румунського берега. Румунська прикордонна варта, щоб примусити большевиків припинити стрілянню, відкриває гоноць, стріляючи у повітря. І дій-

сно, стріляючи на большевицькому боці в скорому часі утихла.

З 12-ти біженців трое було забито — чоловік, жінка і дитина, а 4-ро поранено, два чоловіки, одна жінка і дівчина.

На дорозі до психіатру в Романкаунтах — поранена жінка померла.

Найбільш болюче в цих трагедіях те, що вони стали звичайним явищем і ніхто на них не реагує. Товариства захисту прав людини і громадянина, жіночі товариства, робітничі та інші не протестують проти безсудного полювання на людей та проти розстрілу невинних жінок і навіть немовлят. Не знаси вренні, що гачебініше — чи нахабне варварство большевиків, чи свідома сліпота «культурного» світу.

Не забувайте складати пожертви для порятунку біженців з України. Складайте комітети допомоги втікачам і наві'язуйте контакт з Українським Допомоговим Комітетом у Румунії.

Адреса Комітету таке: Comitetul Ucrainian, Strada Delea-Veche, 45. Bucarest, IV. Romania.

Зміст.

Париж, неділя 11 червня 1933 року — ст. 1. Ретівин, смерть С.Петлюри в Парижі — ст. 2. Андрій Крижанівський. В завороженому колі (загибель) — ст. 3. О. П. Т. - К. Кагітан І. Жераро граф де-Сермуаз. — ст. 7. Арнаутовко. Про одну поему — ст. 9. O b s e r v a t o r. З міжнародного життя — ст. 12. Хроніка. З трагедій на Дністрі — ст. 16.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris-V
Tél. Danton 80-03.

Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.
Редагус — Комітет.

Адміністратор: Іл. Косенко
Le Gérant: M-me Perdrizet.